

Азарка, В.У. Намінатыўныя сказы як сродак экспрэсіўнага сінтаксісу Кузьмы Чорнага / В.У.Азарка // Образование и наука в Беларуси: актуальные проблемы и перспективы развития в XXI веке: материалы науч.-практ. конф. молодых ученых БГПУ, г.Минск, 30 мая 2008 г. /Бел. гос. пед.ун-т им.М.Танка.— Минск: БГПУ, 2009.— С.11-12.

В. У. Азарка

## НАМІНАТЫЎНЫЯ СКАЗЫ ЯК СРОДАК ЭКСПРЭСІЎНАГА СІНТАКСІСУ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА

Пад экспрэсіўнасцю звычайна разумеюць як уласцівасць моўных сродкаў павялічваць прагматычны патэнцыял выказванняў, так і здольнасць выказвання інтэнсіўна ўздзейнічаць на ўспрыманне чытача, выклікаючы ў яго пэўную інтэлектуальную ці эмацыянальную рэакцыю [1]. Катэгорыя экспрэсіўнасці выражаецца пры дапамозе розных моўных сродкаў, у тым ліку сінтаксічных.

Намінатыўныя сказы — гэта аднасастаўныя сказы з адным галоўным членам, выражаным назоўнікам у назоўным склоне. Пры адсутнасці дзеяслова менавіта назоўнік выконвае прэдыкатыўную функцыю. Як правіла, такім сказам уласціва ярка выражаная мадальнасць [2].

Абсалютная большасць намінатыўных сказаў сцвярджае існаванне прадметаў, з'яў ці падзей. У такой функцыі якраз іх і выкарыстоўвае ў сваіх апавяданнях Кузьма Чорны [3]: *І ці гэта ёй здаецца, ці гэта сапраўды нехта стаіць пад дзвярыма? Цень. Нічога не відно выразна* (“Восень”). Нярэдка семантыка сказа ўскладняцца значэннем указання, волевыяўлення, эмацыянальнай якаснай ацэнкі і інш.: *Вось і масток і чорныя абрысы трох алешын. Холадна. Пуста. Страшная адзінота. Яна знаварнулася і пайшла назад. А бывала, як было добра ўвосень! Лістапад месяц, багатая пара! Усё было завалена садавінай, гароднінай, збожжам. Збіраліся талакой па чарзе ў кожнай хаце шаткаваць капусту. Спявалі песні* (“Восень”).

Вызначальнай асаблівасцю намінатыўных сказаў з'яўляецца іх фрагментарнасць і адначасова ёмістасць выражэння зместу. Малюнак, створаны пры дапамозе такіх сказаў, успрымаецца цэласна, і ў той жа час увага канцэнтруецца на канкрэтных, найбольш важных, на думку пісьменніка, дэталях: *Родны мой, слаўны мой, я плачу перад табою на жоўтым пяску. Худы твар і белая стрыжаная галава. Зрэбная сарочка, завязаная на шыі грубаю істужкаю. Пот, хлеб і бяссоніца* (“Сцены”).

Найчасцей Кузьма Чорны выкарыстоўвае намінатыўныя канструкцыі для таго, каб:

- акрэсліць час і месца дзеяння: *Позна. Ноч. Свеціць месяц. Узнімаецца ў самае неба чорная постаць стагодняй бярозы. Адзінокая сняжынка ўпала на*

твар. Апошнія дні і ночы восені! Надзеяй і верай жыў чалавек. Якая восень стаіць! (“Восень”);

- абмаляваць знешні воблік героя: *Чалавечая постаць узвышалася адна сярод чорных асмалкаў. Гэта было чорнае пекла. Пустэча. І зноў постаць з’явілася на дарозе. Гэта было падобна да мужчыны. Нагавіцы. Боты. Ватоўка. Брудныя вусы пад носам. І на галаве хустка !* (“На папялішчы”);

- апісаць псіхалагічны стан персанажа: *Гэта немец гаварыў ламанай рускай мовай. Дрэнна гаварыў і не ўсё дайшло да вушэй чалавека. Але выгляд яго! Гэта была просьба і гора. Бяда. Пошукі ратунку* (“На папялішчы”). Клічны намінацыйны сказ у такой сітуацыі ў найбольшай ступені выяўляе псіхічнае напружанне героя: *Сваё дзіця яна паклала на зямлю і, пакуль аддыхалася, не адкрывала вачэй, а як адкрыла, убачыла, што дзіця не варушыцца і не дышае. Смерць! Яна гэта адчула ўсім сваім інстыктам!* (“Маленькая жанчына”).

Уздзеянне на чытача павялічваецца, калі аўтар выкарыстоўвае ланцужок намінацыйных сказаў, як, напрыклад, у апавяданні-настроі “Восень і радасць”:

Восень.

Вечар.

І ціш.

*Шырыцца мелодыя.*

*На дварэ, за акном,*

*падаюць лісты.*

Ацэначна-быццёвыя і ацэначна-прэдыкатывыя сказы – пашыраны сродак выяўлення суб’ектыўнай ацэнкі, якую даюць аўтар ці героі якому-небудзь персанажу: *Гэтая добрая сэрцам і спакойная душой дзяўчына з таго вечара пачала думаць аб ім як аб чалавеку, вартым таго, каб ім захапляцца. Простае сэрца! Святая наіўнасць!* (“Заўтрашні дзень”).

Як бачым, выкарыстанне намінацыйных сказаў у творах Кузьмы Чорнага заўсёды стылістычна апраўдана: яны паказваюць на час, месца дзеяння, акцэнтуюць увагу на дэталях, характарызуюць знешні выгляд, адлюстроўваюць псіхалагічны стан герояў і інш. Лаканізм і ў той жа час здольнасць ствараць цэласны малюнак абумоўліваюць экспрэсіўнасць такіх канструкцый.

### Літаратура

1. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С.591.
2. Гаўрош, Н. В. Намінатывыя сказы ў сучаснай беларускай мове / Н.В.Гаўрош. – Мінск: Выш. школа, 1975. – 94 с.
3. Чорны, К. Збор твораў: У 6 т. / К. Чорны. – Мінск.: Маст. літ., 1988. – Т.1. Апавяданні, публіцыстыка, 1923-1930. – 431 с.